

Algemene Barometer Draagvlak Ontwikkelingssamenwerking

*Enquête naar het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking bij de
Belgische bevolking: syntheserapport*

Ignace Pollet

Onderzoekplatform PULSE

April 2010

Inhoud

Executive summary	1
Inleiding	4
Methodologie van de draagvlakmeting: een reconstructie	6
Het gerealiseerde gegevensbestand	10
Kennis van ontwikkelingssamenwerking	14
Betrokkenheid bij de armoede in het zuiden	17
Basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking	20
Herkenbare groepen in de attitudes rond ontwikkelingssamenwerking	26
Welke ontwikkelingssamenwerking? En door wie?	30
Geefgedrag	33
Andere vormen van inzet	37
Weten, vinden en doen: de samenhang	39
Conclusies	42

Executive summary

1. We hebben, op grond van een methodologische voorstudie deze Barometer Draagvlak Ontwikkelingssamenwerking uitgewerkt onder vorm van een survey-bevraging bij 1 500 volwassen Belgen. Hierbij werd bij wijze van methodologische test de optie genomen te enquêteren bij een **webpanel**, wat een snelle en goedkope methode is en – indien succesrijk – gemakkelijk duplicerbaar in de toekomst. Op de gekende risico's die met een webpanel samenhangen in verband met de representativiteit werd geanticipeerd door te werken met mixed mode (500 telefonische interviews naast de 1 000 via webpanel), door strak te stratificeren, en door enkele golden standard-vragen in te lassen. Grosso modo heeft het webpanel de test doorstaan en lijkt het in dit onderzoeksdomein een betere keuze dan een telefonische bevraging gezien het effect van de sociale wenselijkheid dat bij een thema als dit duidelijk sterker speelt bij een telefonische dan bij een online enquête.
2. De hoofdcomponenten van maatschappelijk draagvlak zijn kennis, houding en gedrag. Bij **kennis** hebben we aan de ene kant de subjectieve zelf-ingeschatte kennis, waarbij de verdeling van zij die zichzelf wel/niet op de hoogte vinden over de derde wereld ongeveer fifty-fifty is. De objectieve kennis, nagegaan door een aantal testvragen, bleek een stuk lager te liggen maar is in vergelijking met vroegere enquêtes wel in stijgende lijn. Franstaligen lijken iets beter op de hoogte te zijn dan Nederlandstaligen. De Millenniumdoelstellingen blijken in België (8,7%) beter gekend dan bijvoorbeeld in de UK (6%), maar minder goed dan in Nederland (17%).
3. De **betrokkenheid** van het publiek bij de armoede in het Zuiden is vrij hoog. 70% beoordeelt de Noord-Zuid kloof als onaanvaardbaar. Een meerderheid vindt dat wij (het Noorden) daaraan iets moeten doen. Dat neemt niet weg dat de vragen rond wie verantwoordelijk is voor deze armoede een verdeeld antwoordenpatroon geven: zowel het Noorden (uitbuiting) als het Zuiden (lokale cultuur en godsdienst) dragen verantwoordelijkheid. Vergeleken met vroegere enquêtes zijn de standpunten hierrond minder uitgesproken. Praktiserend-gelovigen, hooggeschoolden en oudere leeftijdsgroepen geven blijk van een grotere betrokkenheid.
4. In vergelijking met vroegere enquêtes kunnen we nu stellen dat het publiek een meer **kritische houding** heeft aangenomen rond ontwikkelingssamenwerking, wanneer we de verschillende aspecten van de attitudevragen naast mekaar leggen. Inzake **relevantie** vindt 70% van het publiek dat ontwikkelingssamenwerking, indien goed uitgevoerd, positieve gevolgen heeft voor de derde wereld. Een ander beeld krijgen we als we vragen naar de appreciatie van de **besteding** van de middelen voor ontwikkelingssamenwerking: de

groep die het als slecht evalueert is groter dan de groep die het als goed evalueert, hoewel de helft van de bevroegden hier geen positie in kiest. Hetzelfde verhaal zien we als gevraagd wordt naar de **wenselijke grootte** van het ontwikkelingsbudget: de groep die het wil verminderen overtreft de groep die het wil vermeerderen.

5. We zien dat praktiserend-gelovigen, hooggeschoolden en jongeren meer pro ontwikkelingsamenwerking zijn. Naar **motieven** overheerst het solidariteitsmotief (we moeten mensen die in armoede leven helpen), op enige afstand gevolgd door de instrumentele motieven (minder kans op oorlog, immigratie afremmen, afzetmarkt) en het schuldmotief (kolonialisme, ongelijkheid, ...). Maar **wat verklaart de toenemend kritische houding tegenover de effectiviteit en de hoogte van het budget?** Het uitblijven van zichtbare resultaten speelt ongetwijfeld een rol, evenals een zekere afstand tegenover de instituties van ontwikkelingssamenwerking. We kunnen de verklaring evenwel ook zoeken bij de tijdsgeest, getekend door economische crisis en onzekerheid, wat leidt tot een sterker terugplooiën op zichzelf en de directe omgeving.
6. Op basis van de gekende houdingen en motieven hebben we ook een poging gedaan het publiek in **bepaalde types** (of clusters) op te delen. Zes clusters kwamen tevoorschijn, waarbij we er dus mogen van uitgaan dat het antwoordpatroon bij de leden van zo'n cluster vrij gelijklopend is. De grootste groep die ook het moeilijkst te typeren is, hebben we de 'vrijblijvenden' (31,2% van de populatie) genoemd: welwillend tegenover ontwikkelingssamenwerking, maar niet erg geëngageerd. Anders is dit bij de 'believers' (23,5%) die vanuit zowel solidaristische als opportunistische motieven geloven in ontwikkelingssamenwerking. Onder hen veel praktiserend gelovigen. Andere groepen zijn de 'utilitaristen' (de 12,6% die denken dat ook wij baat hebben bij het reduceren van de armoede), de 'non-believers' (de 14,9% die vinden dat de derde wereld zelf haar problemen moet oplossen) en de 'anti-globalisten' (de 12,2% die net het tegendeel vinden: het is onze schuld en wij moeten het oplossen). De 'afzijdigen' ten slotte (5,6%) stellen zich solidair op, maar los van een bepaalde analyse of wereldbeeld.
7. Ook rond **het wie en wat** van ontwikkelingssamenwerking bevroegden we de opinies. De klassieke actoren staan qua ingeschatte geschiktheid nog steeds bovenaan, maar in met name de Belgische overheid en de NGO's is het vertrouwen toch dalende. Dit wordt evenwel niet gecompenseerd door stijgend vertrouwen in andere actoren. Naar vorm van ontwikkelingssamenwerking zien we dat de bekende concrete vormen het meest als nuttig worden omschreven, met opleiding voor lokale mensen als nuttigste. De 'Noord'-vormen zoals educatie en lobbying krijgen het minst bijval.

8. Er zijn momenteel **40% gevers of donateurs** onder de bevolking, en dat is een **achteruitgang** in vergelijking met vorige metingen. Hooggeschoolden, oudere groepen en praktiserend gelovigen beweren vaker iets te geven, en geven meer. Ook meer Nederlandstaligen beweren iets te geven dan Franstaligen. Onder de voorwaarden die mensen opgeven waaronder ze eventueel meer zouden geven staan opnieuw de effectiviteit en de transparantie van de hulp bovenaan. Het procent dat deze voorwaarden onderschrijft is zelfs stijgende. De toegenomen kritische houding en het effect van de crisis vormen hiervoor mogelijke verklaringen.
9. We hebben verschillende soorten weliswaar beperkte inzet vastgesteld: vrijwillige medewerking aan fondsenwerving, eigen initiatieven, adopties, petitie's, ... De belangrijkste andere gedragvorm behalve donateurschap is niettemin het kopen van **eerlijke handel** producten, een praktijk die gestaag in de lift zit. Ruim de helft van de Belgen beweert wel eens producten te kopen met een Fair Trade label.
10. Analytisch stellen we een sterke **samenhang** vast tussen de basishouding of 'dispositie' die men heeft ten opzichte van armoede en ontwikkelings-samenwerking enerzijds, en het gedrag anderzijds (geefgedrag en andere vormen van inzet). Met kennis is de samenhang veel minder. Hieruit kan men afleiden dat in de toekomst de weg naar engagement voor het Zuiden niet alleen over voorlichting en informatie zal verlopen, maar ook over beleving en directe betrokkenheid.

Inleiding

Dit document bevat het verslag en de resultaten van de draagvlakenquête die in januari 2010 bij 1 500 volwassen Belgen is afgenomen. Deze enquête vormt een onderdeel van het door vierjarig onderzoekplatform PULSE (2009-2012), dat draagvlakmeting en draagvlakversterking voor ontwikkelingssamenwerking tot onderzoeksvoorwerp heeft. De opdrachtgever van dit onderzoekplatform is Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR). Het Directoraat-Generaal voor Ontwikkelingssamenwerking heeft dit onderzoekplatform mee onderschreven en fungeert in deze de facto als co-opdrachthouder.

Eén van de componenten van dit onderzoekplatform bestaat uit het construeren en toepassen van een 'barometer' voor het draagvlak onder de bevolking voor ontwikkelingssamenwerking. In de praktijk neemt deze barometer de vorm aan van een klassieke survey: een enquête met een gestandaardiseerde vragenlijst en een representatieve steekproef.

De bedoeling van deze onderzoekscomponent bestaat er niet alleen in deze survey uit te voeren en dus kenbaar te maken hoe het momenteel gesteld is met het draagvlak ontwikkelingssamenwerking in België, maar ook om een reflectieproces op te zetten rond de methodologische keuzes bij een survey als deze. We hebben derhalve uitgebreid verslag gedaan over de methodologische opbouw, de keuzes die zich daarbij aandienen en de motiveringen die de genomen keuzes schragen.

Dit rapport bestaat uit een syntheseverslag en een reeks bijlagen. Het **syntheseverslag** geeft een bevattelijk overzicht van de meest prominente inhoudelijke resultaten evenals van enkele relevante methodologische bevindingen. Voor wie verder wil graven in de organisatie van deze enquête, de methodologische stappen en de vele getabelleerde resultaten, hebben we de volgende **bijlagen**:

- bijlage 1: methodologisch verslag: design;
- bijlage 2: methodologisch verslag: uitvoering van de enquête;
- bijlage 3: overzicht van de frequenties per vraag;
- bijlage 4: vergelijking tussen de twee bevragsingsmodi (webpanel/telefonische enquête);
- bijlage 5: vergelijking tussen de twee taalgroepen;
- bijlage 6: vergelijking tussen diverse groepen naar onderwijs, leeftijd, inkomen en geloof;
- bijlage 7: multivariate analyse;
- bijlage 8: factor- en clusteranalyse;
- bijlage 9: vergelijking met de resultaten van vroegere en andere enquêtes;
- bijlage 10: geraadpleegde bronnen.

In dit syntheseverslag bespreken we eerst het opzet en verloop van de enquête. Vervolgens komen de resultaten voor de verschillende aspecten van draagvlak aan bod: de subjectieve en objectieve kennis van ontwikkelingssamenwerking, de basisopstelling tegenover Noord-Zuidverhoudingen, de houding tegenover ontwikkelingssamenwerking, de meningen over het 'wie en hoe' van ontwikkelingssamenwerking, het geefgedrag en de andere vormen van inzet. In een laatste paragraaf worden de voornaamste conclusies op een rijtje gezet.

Methodologie van de draagvlakmeting: een reconstructie

In 2003 definieerde Patrick Develtere het **maatschappelijk draagvlak** voor ontwikkelingssamenwerking als de al dan niet door kennis gedragen houding en actie ten aanzien van de doelen van ontwikkelingssamenwerking (Develtere, 2003). Men kan erover discussiëren of ontwikkelingssamenwerking niet moet verruimd worden tot Noord-Zuidproblematiek of armoedebestrijding, en daarnaast of het enkel specifiek over de doelen van ontwikkelingssamenwerking moet gaan dan wel over de relevantie en de praktijk van ontwikkelingssamenwerking. Er is in elk geval een brede consensus over het feit dat kennis, houding en gedrag de kernelementen vormen van een maatschappelijk draagvlak voor om het even wat, dus ook voor ontwikkelingssamenwerking. De manier waarop kennis, houding en gedrag mekaar beïnvloeden is daarentegen nog volop het voorwerp van discussie en onderzoek.¹

Als het gaat over maatschappelijk draagvlak, kijken we naar de bevolking 'in de breedte', eerder dan 'in de diepte'. We willen eerder iets kunnen zeggen over een zeer grote en diverse groep, namelijk de bevolking, dan dat we veel willen kunnen zeggen over een kleine specifieke doelgroep. Deze betrachting vraagt dan ook om een methodologie die als een breedhoeklenzen dit brede maatschappelijke veld recht aandoet. De **survey-methodologie**, compleet met een gestandaardiseerde vragenlijst en een representatieve steekproef is in dit geval het meest voor de hand liggend. Dit sluit geenszins uit dat zo'n enquête naderhand kan worden aangevuld door meer kwalitatieve methoden (bv. groepsgesprekken) om bepaalde resultaten meer begrijpbaar te maken.

Bij een survey dienen zich meteen een aantal te nemen beslissingen aan: de grootte van de steekproef, de bevragsingsmodus (wijze van bevraging: face-to-face, telefonisch, webpanel of schriftelijk), de populatie waaruit de steekproef geselecteerd wordt en de stratificatie die bij deze steekproefselectie wordt gehanteerd. In bijlage 1 wordt dit hele denk- en beslissingsproces uitvoerig uit de doeken gedaan. Er werd geopteerd voor een **steekproefgrootte van 1 500 Belgen**, wat een betrouwbaarheidsinterval geeft van +/- 2,5%. De populatie waarvan de steekproef een afspiegeling diende te zijn, is de **Belgische bevolking** (d.w.z. Belgische nationaliteit hebbend én woonachtig op het Belgische grondgebied)

¹ Zie Kinsbergen & Schulpen (2009, p. 6): naast de cognitieve logica (kennis beïnvloedt de houding wat op zijn beurt het gedrag beïnvloedt) zijn er bijvoorbeeld ook de dissonantiologica (gedrag beïnvloedt de houding, en daardoor ook de kennis) en de emotionele logica (sympathie of emotionele beelden leiden tot gedragsverandering, los van het kennisaspect). In de praktijk blijkt de cognitieve logica vaak op grenzen te stuiten (informatiecampagnes die steevast hetzelfde, reeds overtuigde publiek bereiken). De dissonantiologica houdt voor organisaties in dat men mensen ertoe moet brengen iets te doen (uit sociale motieven of imitatiegedrag), waardoor men vanzelf zijn mening gaat invullen of bijstellen.

tussen 18 en 75 jaar. De ondergrens op 18 jaar wordt gemotiveerd vanuit de overweging dat binnen het luik 'barometer onderwijs' een aparte bevraging bij schoolgaande jongeren zou plaatsvinden die qua vraagstelling meer aangepast zou worden aan het taalgebruik en de interessesfeer van deze leeftijdsgroep. De bovengrens op 75 jaar werd om pragmatische redenen vastgelegd: vanaf die leeftijd kunnen fysieke factoren of te weinig affiniteit met het internet bij telefonische of webenquêtes de medewerking bemoeilijken. Voor de daadwerkelijke steekproeftrekking met inbegrip van de stratificatiegrootheden werd gebruik gemaakt van Statbel en de Arbeidskrachtentelling door het Nationaal Instituut voor Statistiek.

Restte nog de vraag over de bevragingsmodus. De vier voor de hand liggende modi werden aan een nadere scan onderworpen, wat samengevat het volgende beeld gaf:

Tabel 1 Voor- en nadelen van de diverse bevragingsmodi

Modus	Voordelen	Nadelen
Face-to-face (selectie via rijksregister en telefonische afspraak/random-walk methode)	Representativiteit het dichtst benaderd Verhoogde betrouwbaarheid door fysieke aanwezigheid enquêteur	Hoge kostprijs Langere doorlooptijd
Telefonisch	Kost en doorlooptijd beheersbaar	Afkalvende of onbekende representativiteit (gsm-bezitters; toenemende opt-out) Sociale wenselijkheid bij antwoorden ²
Webpanel	Lage kostprijs en korte doorlooptijd	Onbekende representativiteit van een opt-in webpanel
Schriftelijk	Kostprijs beheersbaar	Lage respons Lange doorlooptijd

De keuze viel uiteindelijk op een '**mixed mode**', bestaande uit een **webpanel** (1 000 respondenten) en een **telefonische enquête** (500 respondenten). Dit had enerzijds te maken met de financiële limieten van het project, die een face-to-face bevraging quasi op voorhand uitsloten. Daarnaast was er het uitdrukkelijke voornemen om een webbevraging uit te proberen met oog op een mogelijks frequenter gebruik in de toekomst. Een webbevraging is immers snel uitvoerbaar en

² Miller & Panjikaram (2001) hebben aangetoond dat vertekening door sociale wenselijkheid sterker het geval is bij telefonische enquêtes dan bij online 'self administered' enquêtes.

relatief goedkoop (ongeveer 6 à 7% van de kost van een face-to-face bevraging en 25 à 30% van de kost van een telefonische bevraging).

Toch bestaat er in de wetenschappelijke wereld een zeker voorbehoud ten opzichte van bevragingen via webpanels. Zo'n panel wordt immers samengesteld door mensen die via het internet benaderd zijn geworden met de vraag of ze bereid zijn in de toekomst af en toe deel te nemen aan enquêtes die via e-mail-met-weblink verstuurd worden. Als incentive hangt er doorgaans een loterij aan vast waarbij men lunches, filmtickets, ... kan winnen. De kritiek is vooral dat niet iedereen de kans heeft gekregen zich in dit webpanel in te schrijven (bv niet-internet gebruikers vallen al uit de boot), en dat de deelnemers vooral uit een bepaalde categorie van de bevolking zullen komen (bv. hoger opgeleiden, jong gepensioneerden, ...). Deze vorm van selectiviteit wordt **opt-in** genoemd: men heeft uitdrukkelijk te kennen gegeven deel te willen uitmaken van het panel. Daar tegenover staat de meer klassieke **opt-out** (groep mensen die weigert deel te nemen aan bv. telefonische enquêtes). Ook van de opt-out groep is bekend dat deze zich vooral onder de lagergeschoolden situeert, maar in het geval van telefonische enquêtes ook meer en meer jongeren (die enkel per gsm bereikbaar zijn). Ten aanzien van dit laatste wapenen enquêtebureaus zich meer en meer door repertoria aan te leggen van gsm-nummers (door bv. ad random nummers op te bellen met de vraag tot opname in deze repertoria).

Nu is het zo dat de vertekening door opt-in vooralsnog groter wordt geschat dan door opt-out. De verwachting is dat de opt-in vertekening in de toekomst wel zal nivelleren naarmate een steeds grotere groep van de bevolking dagelijks online bereikbaar wordt. Deze vertekening kan men slechts gedeeltelijk corrigeren door te werken met wegingscoëfficiënten. Het is immers geregeld aangetoond dat ook na herweging zich onder de weigeraars (bij opt-out) of niet-deelnemers (bij opt-in) vooral mensen bevinden met een apolitieke dispositie en een lage maatschappelijke betrokkenheid. De methode die men toepast om deze deviatie in te schatten en desgevallend te corrigeren is het inlassen van 'golden standard' vragen. Dit zijn vragen uit andere enquêtes waarvan de antwoordverdeling bekend is en waarbij de wijze van steekproeftrekking (bv. random-walk of rechtstreeks uit bevolkingsregister) en de bevragingsmodus (face-to-face) de mogelijkheid van responsvertekening tot een minimum herleiden.

In het geval van deze barometerenquête draagvlak Ontwikkelingssamenwerking zijn we, deze overwegingen in acht nemende, als volgt tewerk gegaan:

- een webpanelbevraging waarbij de steekproef geselecteerd wordt uit een voldoende groot panel;
- identiek dezelfde enquête via CATI (computergestuurde telefonische bevraging), zodat de resultaten van deze beide enquêtes in de eerste plaats al onderling vergeleken kunnen worden;

- inlassen van drie golden standard vragen afkomstig uit de in 2008 afgenomen European Social Survey (waarvan 1 730 uit Rijksregister geselecteerde face-to-face interviews in België). Eén vraag meet de politieke interesse en twee andere het sociaaleconomisch conservatisme (zie bijlage 2 voor de exacte formulering).

Een **vragenlijst** werd opgesteld met het oog op zowel webgebaseerde als telefonische afname. De verschillende onderdelen (identificatievragen, kennis, houding en gedrag) werden uitvoerig afgetoetst aan andere bestaande vragenlijsten en besproken met een aantal inhoudelijke en methodologische experts. Naast de validiteit en de betrouwbaarheid van de vragenlijst als meetinstrument, golden ook de verwerkbaarheid en de vergelijkbaarheid van de antwoorden als belangrijke criteria. Daarom werd uitsluitend gekozen voor geprecodeerde antwoordcategorieën en werden enkele vragen gehanteerd die woordelijk dezelfde zijn als in vroegere enquêtes. Er werd een Nederlandstalige zowel als een Frans-talige versie ter beschikking gesteld van de enquêtebureaus IVOX (webpanel-enquête) en TNS Dimarso (telefonische enquête).

Het gerealiseerde gegevensbestand

Zowel de webpanel- als de telefonische enquêtering vonden plaats in de loop van januari 2010. In totaal werden 1 554 interviews afgenomen, waarvan 1 050 bij het geselecteerde webpanel en 504 op telefonische wijze. Deze 504 laten zich op hun beurt weer opsplitsen in 390 via vaste lijn, en 114 per gsm. Voorts werd de verdeling volgens de vooropgestelde populatieparameters redelijk getrouw gerespecteerd.

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van het gerealiseerde bestand, met een vergelijking tussen de steekproef- en populatiepercentages na herweging van het bestand. Conform de gangbare normen waren de gebruikte wegingsfactoren nooit kleiner dan 0,3 en nooit groter dan 3. Behalve in de bovenste drie rijen gegevens in onderstaande tabel refereren we in dit rapport steeds naar het gewogen bestand, waarbij 100% voor de totale groep gelijk staat aan 1 504 respondenten.

Tabel 2 Kengetallen van de Barometer Draagvlak Ontwikkelingssamenwerking

Doelpubliek	Volwassen Belgen (18-75 jaar) <i>Gevraagd aan iVOX (webpanel): 1 000</i> <i>Gevraagd aan Dimarso (telefon.): 500</i>	N	%	Populatie
Aantal afgenomen enquêtes	Totaal	1 554		7 780 704
	webpanel	1 050		7 780 704
	telefonisch	504		7 780 704
Herweging bestand	Totaal	1 504	100,0	
	<i>webpanel</i>	<i>1 000</i>		
	<i>telefonisch</i>	<i>504</i>		
	<i>(vaste lijn)</i>	<i>(390)</i>		
	<i>(gsm)</i>	<i>(114)</i>		
Regio	Brussel	149	9,9	9,9
	Vlaanderen	874	58,1	58,1
	Wallonië	481	32,0	32,0
Taal	Nederlands	927	61,6	
	Frans	577	38,4	
Geslacht	Man	748	49,7	49,8
	Vrouw	756	50,3	50,2
Leeftijd	18-24 jaar	177	11,8	11,8
	25-44 jaar	578	38,4	38,5
	45-64 jaar	556	36,9	37,1
	65-75 jaar	193	12,8	12,6
Scholing	Laaggeschoold (geen/basisond./LSO)	502	33,4	34,5
	Middengeschoold (HSO)	562	37,4	37,6
	Hooggeschoold (H.O./Univ.)	440	29,2	27,9

In bijlage 3 vindt men de integrale vragenlijst, waarbij de antwoordverdeling (in percentages) aan alle vragen werden toegevoegd.

Behalve de hierboven weergegeven **identificatiekenmerken**, zijn in de bevraging ook de beroepscategorie, het inkomensniveau, de grootte van het huishouden en het geloof opgenomen.

Inzake beroep situeert 13,3% zich als arbeider, 29,3% als bediende, 4,3% in het onderwijs en 5,4% als kaderlid. Zelfstandigen, vrije beroepen en ondernemers zijn samen goed voor 5,3%. 35,2% is officieel niet-werkend (d.w.z. uitkeringsgerechtigd, op pensioen of huisman/huisvrouw) terwijl 7,1% student is.

De verdeling naar inkomen toont een groep van 21,1% die netto minder dan 1 000 euro in de maand verdient en een kleine groep (2,8%) met een netto-inkomen van meer dan 3 000 euro. 63,7% zit daar tussenin, terwijl 10,4% geen inkomen heeft en ten laste van iemand anders leeft.

13,1% van de respondenten leeft alleen, 35,5% in een huishouden bestaande uit 2 personen en 40,9% in een huishouden van 3 of 4 personen. 10,6% leeft in een huishouden van 5 personen of meer.

66,7% van de respondenten bestempelen zichzelf als gelovig, waarvan 13,2% praktiserend en 53,5% als niet-praktiserend. De overige 33,3% noemen zichzelf ongelovig.

Met bijzondere aandacht werd ook gekeken naar de **golden standard-vragen**, waaruit desgevallend zou kunnen blijken dat de steekproef van het web-panel-bestand, spijs de herweging toch niet volledig representatief zou zijn.

De golden standardvragen die we uit de European Social Survey (ESS) hebben overgenomen zijn:

- hoe geïnteresseerd bent u in politiek? (heel erg/redelijk/nauwelijks/helemaal niet);
- de meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden (Likert-schaal: van helemaal akkoord tot helemaal niet akkoord);
- grote inkomensverschillen zijn aanvaardbaar, om verschillen in talent en inzet op gepaste wijze te kunnen belonen (*Likert-schaal: van helemaal akkoord tot helemaal niet akkoord*).

De eerste vraag slaat op politieke interesse, de tweede en de derde op sociaal-economisch conservatisme. Als we nu de Barometer met de ESS vergelijken zien we dat de verschillen in antwoordpercentages inzake politieke interesse miniem en niet-significant zijn, terwijl de verschillen inzake sociaal-economisch conservatisme aanzienlijk zijn: de ESS-respondenten scoren beduidend conservatiever dan de Barometerrespondenten. Opvallend is bovendien dat de verschillen tussen de twee in de Barometer gebruikte modi dan weer gering zijn. In bijlage 2 hebben we de procentuele antwoordverdelingen uit de beide enquêtes en de beide modi naast elkaar in tabel weergegeven en ook gezocht naar een aantal verklaringen. Een eerste verklaring ligt toch bij de bereikte steekproef, die in het geval van een face-to-face bevraging via random-walk selectie allicht een stuk representatiever is dan de webpanel- en telefonische enquêtes die door respectievelijk opt-in en opt-out mechanismen gecontamineerd worden. Een tweede verklaring ligt in de *mindset* die wordt gecreëerd in een enquête rond ontwikkelingssamenwerking, die onbewust kan appelleren aan gevoelens van verzet tegen onrecht, armoede of ongelijkheid. Inkomensverschillen hebben voor respondenten een andere bijklank in een Noord-Zuid context (waar men direct aan een factor 30x of 50x denkt) dan in de Belgische context (cf. de ESS, waar het in de perceptie eerder over een 'aanvaardbare' factor 2x of 3x gaat).

Tussen de webpanel-bevraagden en de telefonisch geënquêteerden vertonen zich in de antwoordresultaten quasi op alle vragen significante verschillen, zij het dat

we nergens kunnen spreken van tegengestelde tendensen. In bijlage 4 kan men deze verschillen vraag per vraag verifiëren. We merken dat webpanel-bevraagden zich iets kritischer of afstandelijker opstellen tegenover ontwikkelings-samenwerking, en zich in hun gedrag minder engageren. Een mogelijke verklaring hiervoor is de sociale wenselijkheid die meer speelt bij telefonische dan bij webenquêtes.

Een belangrijk **besluit op methodologisch vlak** is dat een face-to-face bevraging als modus superieur blijft ten opzichte van andere modi. Maar als 'second best' (en met name wanneer ook prijs en uitvoeringssnelheid in acht genomen worden) kunnen we stellen dat er geen reden is om aan te nemen dat momenteel een webpanel-enquête inferieur zou zijn aan een telefonische enquête. Een telefonische enquête kan vooralsnog bogen op een meer aselechte steekproeftrekking (hoewel weigeringsgedrag en gsm-gebruik hierop meer en meer een hypotheek zetten), terwijl een webpanel-enquête veel minder onderhevig is aan vertekening van antwoorden als gevolg van sociale wenselijkheid. De beide voor- en nadelen moeten bijgevolg in elke specifieke situatie tegen mekaar afgewogen worden.

Kennis van ontwikkelingssamenwerking

De mate waarin men op de hoogte is over feitelijkheden en strekkingen in de Noord-Zuidproblematiek en ontwikkelingssamenwerking vormt een belangrijke component van het maatschappelijk draagvlak. Daarbij zijn zowel het subjectieve als het objectieve aspect van belang, alsook de gebruikte kanalen en bronnen.

Subjectieve kennis komt overeen met de mate waarin men van zichzelf inschat op de hoogte te zijn.

Over de situatie van de derde wereldlanden vinden 47,8% van de respondenten van zichzelf dat ze goed of zeer goed op de hoogte zijn en 52,2% dat ze niet echt goed of helemaal niet op de hoogte zijn. Opvallend is dat van de Nederlandstaligen slechts 44,5% zichzelf goed of zeer goed op de hoogte achten, en van de Franstaligen 53%. Als we enkele de Nederlandstaligen beschouwen, kunnen we stellen dat het aandeel dat zichzelf goed of zeer goed op de hoogte acht vrij stabiel gebleven is sinds we dit in 2003 voor het eerst bevroegd hebben (cf. Pollet & Develtere, 2003).

Wat we gemakshalve **objectieve kennis** over ontwikkelingssamenwerking noemen, komt overeen met het al dan niet kunnen geven van correcte antwoorden op enkele testvragen.

In de onderstaande tabel hebben we de resultaten daarvan samengevat:

Tabel 3 Kennisvragen over ontwikkelingssamenwerking: percentage juiste antwoorden

Indicator	% dat het juiste antwoord geeft (100%=alle respondenten)
Wie is momenteel de Minister van Ontwikkelings- samenwerking in België?	17,1
Waarvoor staat de afkorting NGO?	42,7
Kunt u zeggen waarover de Millenniumdoelstellingen gaan?	8,7

Op het ogenblik van de bevraging was Charles Michel de Minister van Ontwikkelingssamenwerking in België. Dit was beter gekend door Franstaligen (19%) dan door Nederlandstaligen (16%). Ook de afkorting NGO was beter gekend door Franstaligen (45,6% tegenover 40,8% van de Nederlandstaligen). De Millenniumdoelstellingen waren dan weer beter gekend door de Nederlandstaligen (11,8% versus 2,8% bij de Franstaligen).

Onder de 8,7% 'kenners' van de Millenniumdoelstellingen waren slechts 2,6% in staat er enkele (dus meer dan één) op te sommen. De overige 6,1% wisten waar het over ging en konden dit in een open niet-voorafgegeven antwoord aantonen. Alle 'open antwoorden' op deze drie vragen zijn overigens gecontroleerd op hun juistheid.

Opvallend was verder dat voor de eerste twee vragen meer juiste antwoorden gegeven waren in de webenquête (21% had de Minister juist en 49% de NGO) dan in de telefonische enquête (respectievelijk 9,4% en 29,2%). In bijlage 6 zien we dat - zoals we voor kennisvragen mochten verwachten was - vooral hooggeschoolden significant meer het juiste antwoord geven (25% op de Ministervraag en 65,7% op de NGO-vraag), en ook dat gelovig-praktiserenden en ongelovigen beter op de hoogte zijn dan gelovig-niet-praktiserenden. Daaruit kunnen we afleiden dat in dit geval niet zozeer het type geloof van tel is maar eerder de sterkte van de overtuiging.

In de logistische regressie bekijken we de invloed van verschillende onafhankelijke variabelen op de objectieve kennis waarbij de andere onafhankelijke variabelen onder controle gehouden worden. De invloed van de ene kan dus niet toegeschreven worden aan de invloed van de andere. Hiertoe werd uit de drie bovengenoemde vragen één samenvattende afhankelijke variabele kennis geconstrueerd. Daaruit blijkt dat de belangrijkste verklarende invloeden zijn: hooggeschoold zijn (odds ratio 3.2),³ interesse hebben in politiek (3.0) en man zijn (2.0). Daarnaast spelen ook de factoren 'Franstalig zijn' (1.7), ongelovig zijn (1.3) en een hoog inkomen hebben (1.5) elk op zich een rol. De leeftijdscategorie of het feit dat men gelovig-praktiserend is, spelen in dit geval dan weer geen rol. Kennis blijkt een goed voorspelbare eigenschap: de factoren die we in het logistische regressiemodel hebben opgenomen, verklaren samen 74,4% van de totale variantie in de kennis over ontwikkelingssamenwerking.

Historische gezien kunnen we stellen dat de kennis over de betekenis van de afkorting NGO erop vooruitgaat (ook als we ons beperken tot het telefonisch gedeelte in Vlaanderen: van 20,1% tot 27,5%). De kennis over de minister fluctueert en hangt vermoedelijk ook samen met de algemene bekendheid van de persoon in kwestie. De Millenniumdoelstellingen blijken in België beter gekend dan in bv. de UK (6%) maar minder goed dan in Nederland (17%). Dit laat zich allicht verklaren door de mate waarin hierrond campagne werd gevoerd - wat bv. binnen België ook het verschil tussen Nederlandstaligen en Franstaligen uitlegt.

³ De Odds Ratio Estimate geeft aan, los van de invloed van andere factoren in het model, hoeveel keer groter de kans is dat het onderzochte kenmerk zich voordoet bij de opgenomen categorie dan bij de niet-opgenomen categorie. In ons voorbeeld: indien alle andere factoren dezelfde zijn (inkomen, taal, geloof, leeftijd, geslacht en interesse in politiek), dan is de kans dat een hooggeschoolde als 'kenner' uit de bus zal komen 3.2 keer groter dan dat een midden- of laaggeschoolde als kenner uit de bus zou komen.

Subjectieve (zelf ingeschatte kennis) blijkt overigens niet zo'n betrouwbare indicator voor daadwerkelijke, objectief vastgestelde kennis van ontwikkelingssamenwerking. Onder de groep die zichzelf 'zeer goed op de hoogte' acht van de situatie van de derde wereldlanden, slaagt 60,2% er niet in de naam van de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking te raden, weet 39,1% niet wat een NGO is, en kan slechts 14,8% iets vertellen over de Millenniumdoelstellingen.

Onder de **bronnen van informatie** over ontwikkelingssamenwerking staat de TV met voorsprong op aan de leiding (86% van de respondenten maakt hier melding van, voor de krant (66%) en het internet (46%). Brochures van ontwikkelingsorganisaties is voor 30% een bron. Het internet als bron varieert sterk met de leeftijd (61% bij jongeren dan 25 jaar, en 31,2% bij 65-plussers. Gelovigen-praktiserenden vallen als categorie het meest terug op de klassieke en sectoreigen kanalen: brochures van ontwikkelingsorganisaties (49% bij gelovigen-praktiserenden tegenover 30% voor alle respondenten) en uiteenzettingen door ontwikkelingsorganisaties (24% bij gelovigen-praktiserenden tegenover 15% voor alle respondenten).

In vergelijking met de enquête die we voor Vlaanderen deden in 2003 (Pollet & Develtere, 2003) gaat de TV als bron er licht op achteruit (van 92,8% naar 85,8%), het internet sterk vooruit (van amper 11,3% naar 42,7%), brochures door ontwikkelingsorganisaties achteruit (van 53% naar 29%) en blijft de krant als bron stabiel (toen 68,9%, nu 67,7%).⁴ De opkomst van het internet als communicatiemiddel was uiteraard een algemeen fenomeen tijdens de omschreven periode.

⁴ Om correcte vergelijking mogelijk te maken hebben we ook voor deze barometer enkel de cijfers uit Vlaanderen genomen.

Betrokkenheid bij de armoede in het zuiden

Vooraleer we aan ontwikkelingssamenwerking zelf toekomen, polsen we de respondenten over hoe ze tegenover de armoede in het Zuiden (of de derde wereld) staan.

Een eerste indicatie van die betrokkenheid is **hoe prioritair men het probleem van armoede in de derde wereld ervaart** in vergelijking met van andere maatschappelijke problemen (werkloosheid, mobiliteitsprobleem, criminaliteit). 29,5% van de respondenten vonden dat armoede in de derde wereld het belangrijkste probleem was, minder dan werkloosheid (voor 48,7% het belangrijkste), maar meer dan criminaliteit (20,1%) en het mobiliteitsprobleem (1,8%). De factor die op dit cijfer een invloed heeft is de geloofshouding: 39,3% van de praktiserend-gelovigen, met name, zien armoede in de derde wereld als het belangrijkste probleem.

Een andere indicatie is de rechtstreekse vraagstelling hoe men tegenover het feit staat dat veel mensen onvoldoende voedsel ter beschikking hebben en onvoldoende toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. 70,2% geeft te kennen **zich dat wel degelijk aan te trekken** onder wie sommigen heel erg) en 29% trekt zich dat niet aan. Hooggeschoolden, ouderen en gelovigen blijken zich dat meer aan te trekken, maar deze verschillen zijn relatief (ook bij de andere groepen is er een meerderheid te vinden die zich dit aantrekken).

Voorts werden een aantal uitspraken voorgelegd met de vraag of men er (helemaal of eerder) mee akkoord of niet-akkoord is. De uitspraken die betrekking hebben over Noord-Zuidverhoudingen zonder meteen naar ontwikkelingssamenwerking te refereren zijn de volgende:

Tabel 4 Uitspraken i.v.m. de houding tegenover Noord-Zuidverhoudingen

	Akkoord	Tussenin	Niet akkoord	Totaal
d. De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	67,9	20,0	10,0	100,0
e. De armoede in de derde wereld is een gevolg van de godsdienst of cultuur van hun bevolking	26,7	26,3	44,1	100,0
g. De derde wereldlanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	11,2	25,5	61,6	100,0
h. De rijkdom in het noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de derde wereldlanden	30,5	35,2	31,5	100,0

Eén uitspraak (d) heeft een duidelijk moraliteitsgehalte, een andere (g) kijkt naar de praktische implicaties, terwijl twee andere van deze uitspraken gaan over waar de verantwoordelijkheid ligt (e en h). Nu is het niet automatisch zo dat een akkoord met het ene een akkoord met het andere uitsluit. Bijvoorbeeld van de 11,2% die vinden dat de derde wereldlanden zelf hun problemen moeten oplossen, vindt toch nog de kleine helft dat de kloof onaanvaardbaar groot is. Bijna een derde van die 11,2% vinden zelfs dat de rijkdom van het Noorden gebaseerd is op de uitbuiting van het Zuiden.

Wat kunnen we hieruit dan wel afleiden? Er is bij het brede publiek een duidelijke positie-inname wat de **moraliteit** van het Noord-Zuid verhaal betreft ('onaanvaardbaar') en de **praktische consequenties** (ze moeten het niet alleen zelf oplossen, m.a.w. ook wij moeten iets doen). Rond de meer analytische uitspraken die naar de verantwoordelijkheid peilen (uitbuiting van het Zuiden dan wel hun eigen cultuur), zijn de meningen veel meer verdeeld. Laaggeschoolden en ouderen schrijven een grotere verantwoordelijkheid toe aan zowel het Noorden (uitbuiting) als het Zuiden (cultuur).

De logistische regressie geven een voorspelbaarheid van 'betrokkenheid bij het Zuiden' aan van 61,4%. De beste afzonderlijke voorspellers zijn 'gelovig-praktiserend zijn' (odds ratio 1.9), hooggeschoold zijn (1.6), ouder dan 60 zijn (1.4) en interesse hebben in politiek (1.4).

In vergelijking met vroegere enquêtes liggen voor elk van de vier uitspraken de 'akkoord' cijfers wel gevoelig lager. Nemen we enkel de Vlaamse cijfers (gezien de telefonische enquêtes in 2003 en 2007 enkel op Vlaanderen sloegen), dan krijgen we volgende evolutie:

Tabel 5 Uitspraken i.v.m. de houding tegenover Noord-Zuidverhoudingen: historiek

% dat helemaal of eerder akkoord is met de volgende uitspraak	2003 (Vla.)*	2007 (Vla.)	2010 (Vla.)	2010 (Vla.-telef.)
d. De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	86,8	90,7	69,0	66,3
e. De armoede in de derde wereld is een gevolg van de godsdienst of cultuur van hun bevolking	43,6	43,3	27,2	28,1
g. De derde wereldlanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	15,2	14,0	10,6	10,8
h. De rijkdom in het noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de derde wereldlanden	57,1	56,7	29,6	26,4

* Vlaanderen: enquête enkel in Vlaanderen afgenomen.

Voor de evolutie in uitspraak d (waarbij de 'verontwaardiging' zakt van 90% naar 70%) zou een zekere vervlaking verantwoordelijk kunnen zijn. Via de steeds meer om aandacht schreeuwende media wordt het publiek dagdagelijks overspoeld door dringende boodschappen en sterke prikkels. Een gedeelte van het publiek knapt hier mogelijks op af en draait de wereld de rug toe.

De evoluties in de drie laatste uitspraken duiden erop dat vroeger meer mensen een expliciete stellingname pro of contra voorstonden, terwijl nu het denken over Noord-Zuid mogelijks genuanceerder verloopt. Het is evenwel ook denkbaar dat ingevolge de economische crisis een toenemende groep mensen onverschilliger wordt ten aanzien van de verder af gelegen wereldproblemen.

Basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking

Of mensen welwillend staan tegenover ontwikkelingssamenwerking, is nog iets anders dan hun houding en stellingnamen inzake de Noord-Zuidverhoudingen, die zoals we hierboven hebben getoond ook al niet eenduidig zijn.

Met de basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking bedoelen we de attitude en het geheel aan motivaties die bij mensen leven over ontwikkelings-samenwerking. Daarmee is nog niets gezegd over het hoe, het waar en het door wie. Dat zijn secundaire vragen waar we verder in dit verslag toe komen onder de noemer 'opinions over ontwikkelingssamenwerking'.

De basishouding omvat de aspecten:

- kan ontwikkelingssamenwerking, indien goed aangepakt, positieve gevolgen ressorteren? (relevantie)
- waarom moet er ontwikkelingssamenwerking zijn? (motieven)
- wordt ontwikkelingssamenwerking goed aangepakt? (effectiviteit, kwaliteit)
- wordt er voldoende ingezet op ontwikkelingssamenwerking? (kwantiteit)

De **relevantie** kwam in deze vragenlijst aan bod in de statement 'Goed georganiseerde ontwikkelingshulp heeft positieve gevolgen voor de derde wereld'.⁵

De reacties van de respondenten verdeelden zich als volgt:

Tabel 6 Uitspraken i.v.m. de relevantie van ontwikkelingssamenwerking (in %)

	Akkoord	Tussenin	Niet akkoord	Totaal
c. Goed georganiseerde ontwikkelingshulp heeft positieve gevolgen voor de derde wereld	70,7	19,8	7,6	100,0

Een grote meerderheid spreekt zich dus principieel pro ontwikkelingssamenwerking uit. Bij de Nederlandstaligen is de pro-groep ('akkoord') nog net iets groter (72,2%) dan bij de Franstaligen (68,2%). Ook geloven hooggeschoolden beduidend meer in ontwikkelingssamenwerking (75,1%) dan laaggeschoolden (62,5%).

⁵ Voor de begrijpbaarheid van de vragen door het brede publiek werden daar waar mogelijk consequent de termen 'ontwikkelingshulp' (i.p.v. ontwikkelingssamenwerking) en 'derde wereld' (i.p.v. het Zuiden) gehanteerd.

Om de **motieven** voor ontwikkelingssamenwerking te meten, hebben we 8 uitspraken op een rijtje gezet met daarbij telkens de vraag: in welke mate is dit voor u een reden om aan ontwikkelingshulp te doen? We bekijken eerst de antwoorden hierop:

Tabel 7 Motieven voor ontwikkelingssamenwerking (in %)

	Belangrijke reden	Voor stuk een reden	Niet echt een reden	Helemaal geen reden	Weet niet	Tot.
a. Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen	20,7	31,7	22,5	17,9	7,1	100,0
b. Door meer welvaart in de derde wereld zullen onze producten ginds meer worden verkocht	14,5	31,2	30,6	16,6	7,1	100,0
c. Uit solidariteit moeten we de mensen die in de derde wereld in armoede leven helpen	34,6	43,2	13,2	5,8	3,2	100,0
d. Als gevolg van meer welvaart in de derde wereld zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	36,7	35,0	15,8	9,3	3,2	100,0
e. We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de derde wereld	13,5	32,3	26,3	21,2	6,7	100,0
f. Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden	17,0	29,8	27,0	20,0	6,2	100,0
g. We zijn door onze CO2-uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in derde wereldlanden	15,1	31,5	26,6	20,2	6,6	100,0
h. Ik heb zelf vrienden of familie in de derde wereld die ik wil steunen	14,4	19,1	17,2	34,2	15,1	100,0

Als men de twee eerste cijferkolommen samentelt, blijkt dat het *solidariteitsmotief* (c) bovenaan staat. Daarnaast zien we onder a, b en d het belang van *instrumentele motieven*: ontwikkelingssamenwerking is verdedigbaar vanuit een andere finaliteit (respectievelijk oorlogspreventie, afzetmarkt en – vooral – een rem op de immigratie). Een derde type motief is het *schuldmotief*: ontwikkelingssamenwerking betaalt ergens onze schuld af, die we hebben wegens ons koloniaal verleden (e), onze CO2-uitstoot (g), of simpelweg het feit dat we rijk zijn (f). Uitspraak f kan men ook het herverdelingsmotief noemen. Een laatste type motief is het persoonlijke motief: men kent persoonlijk mensen in de derde wereld.

Bij Franstaligen weegt het herverdelingsmotief (f) iets zwaarder door dan bij Nederlandstaligen (voor 19,2% van de Franstaligen een belangrijke reden versus voor 15,5% van de Nederlandstaligen). Bij Nederlandstaligen is het verminderen van de kans op aanslagen of oorlog dan weer vaker een belangrijke reden (24,1%) dan bij Franstaligen (15,5%). Gelovig-praktiserenden geven op alle motieven een hogere belangrijkheidscore dan niet-praktiserenden of ongelovigen, behalve op de instrumentele motieven 'rem op immigratie' en 'afzetmarkt'. Het immigratiemotief is dan wel weer belangrijk voor de twee oudere leeftijdscategorieën (45-64 jaar en 65-plussers: respectievelijk 77,3 en 78,5%). Hooggeschoolden voelen zich beduidend meer dan midden- en laaggeschoolden aangesproken door het koloniale schuldmotief (53,1%).

Wanneer we enkel de groep beschouwen die ontwikkelingssamenwerking relevant vindt, dan halen bij alle voorgelegde motieven de categorieën 'belangrijke reden' en 'voor een stuk een reden' hogere percentages.

Tijdens de afname van de enquête vond de aardbeving in Haïti plaats (10 januari 2010). Dit bood ons de mogelijkheid om na te gaan of als gevolg van een dergelijke gebeurtenis die bovendien sterk gemediatiseerd werd, de houding tegenover ontwikkelingssamenwerking ten faveure veranderde. Dit was niet het geval.

De mening over de **effectiviteit** van ontwikkelingssamenwerking hebben we gemeten aan de hand van een rechtstreekse vraag: hoe worden volgens u de middelen voor ontwikkelingshulp besteed?

Tabel 8 Mening over de besteding van het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp (in %)

Goed of zeer goed	19,8
Deels goed, deels slecht	50,2
Slecht of zeer slecht	24,7
(Geen mening)	5,2
Totaal	100,0

Op dit punt toont het publiek zich beduidend kritischer dan wanneer het gaat over Noord-Zuid verhoudingen of over de relevantie van ontwikkelingssamenwerking. Dit bevestigt een resultaat dat ook naar voren kwam uit het Nederlandse NCDO-Motivaction onderzoek: de groep die de besteding als slecht bestempelt is groter dan de groep die de besteding als goed bestempelt. Als we categorieën respondenten vergelijken, zien we dat 28,7% van de Franstaligen de besteding 'slecht of zeer slecht' vindt, tegen 22,2% van de Nederlandstaligen. Ook laaggeschoolden beoordelen de besteding vaker als 'slecht of zeer slecht' (28,6%)

terwijl praktiserend gelovigen ook meer geloven in een goede besteding van ontwikkelingsgelden (27,5%).

Deze cijfers vragen om enige verheldering. Een eerste verklaring ligt in het feit dat na een halve eeuw 'de' ontwikkelingssamenwerking niet bepaald spectaculaire *resultaten* kan voorleggen. Er is niet één land op te noemen waarvan is aangetoond dat het door ontwikkelingssamenwerking uit de malaise is geraakt. Dit staat fel in contrast met de hoge ambities die de UNO of andere prominente promotoren van ontwikkelingssamenwerking van tijd tot tijd naar voor schuiven. De decalage tussen verwachtingen en realisaties is in deze tijd van mondialisering en mediatisering ook het grote publiek niet ontgaan. Uiteraard weet men dat een gedeelte van de middelen naar het lenigen van de hoogste noden gaan (voedselcrisissen, epidemieën, natuur- of humanitaire rampen), maar een aantal kritische reportages van onderzoeksjournalisten geven voeding aan een soort natuurlijke achterdocht tegenover bestedingen 'ergens ver weg', aan het zicht onttrokken. Noodhulp zal sowieso altijd meer gedragen worden door een solidariteitsgevoel dan door een return-on-investment gevoel.

Een tweede mogelijke verklaring is gelegen bij *het bestel* van ontwikkelings-samenwerking, de geloofwaardigheid van de verzamelde actoren (overheid, NGO's, internationale instellingen), hun beleid en hun werkpraktijk. Deze vormen samen een institutie met een eigen rationale, een eigen professionele vormgeving en een eigen jargon. Zoals alle instituties heeft ook het ontwikkelingsbestel een levenscyclus en een houdbaarheidsdatum. In een bepaalde fase wordt de vorm bureaucratischer, meer zelfreferentieel d.w.z. meer gericht op het eigen functioneren dan op het doel waarvoor men ooit is opgericht en dan ook meer afgesloten van de buitenwereld. Dit proces ziet men ook bij staatsstructuren, grote bedrijven, vakbonden, universiteiten, ... Het bestel kan uiteraard dooreen geschud worden en zich vernieuwen, maar het kan ook verstarren. Misschien vindt het publiek momenteel dat het bestel meer en meer zijn eigen koers aan het varen is of voor eigen rekening aan het rijden.

Een derde verklaring ligt uiteraard bij *het publiek zelf*. Onze samenleving verandert, de economische concurrentie uit nieuwe grootmachten zowel als de aanhoudende immigratie verhogen de druk op onze samenlevingsstructuren, niet in het minst op de structuren gericht op solidariteit en herverdeling (bv. pensioenstelsel, ziekteverzekering, ...). In tijden van crisis en onzekerheid voelen mensen zich meer op zichzelf teruggeworpen. Daarom kan een houding die op immanente solidariteit schijnt te wijzen zolang ze in vrijblijvende termen wordt uitgedrukt, omslaan tot wantrouwen en berekening wanneer het concreet gaat over besteding van schaarse middelen en verdeling van een (in de perceptie) kleiner wordende koek.

Een vierde verklaring, die voor een stuk al vervat zit in de vorige drie, zien we in de *publieke verontwaardiging* die snel de kop opsteekt telkens er een geval van corruptie of een verkeerde besteding in de aandacht komt. De onzichtbaarheid van wat er met het gedoneerde geld of het belastingsgeld voor ontwikkelings-samenwerking precies gebeurt, kan bij een gedeelte van de bevolking tot een sluimerende achterdocht leiden. Die achterdocht wacht als het ware op een voorval of een aanleiding (bv. een onthullende reportage met een al dan niet terecht 'j'accuse-gehalte') om zich om te zetten in afkeer of onverschilligheid.

Verklaring twee (over het ontwikkelingsbestel) wordt gedeeltelijk weerlegd door de antwoorden die we hebben op de vraag: In welke mate gaat u akkoord met ... 'Ontwikkelingsorganisaties trekken lessen uit het verleden om hun aanpak te verbeteren'. 42,8% was hiermee akkoord, 32,8% scoorde tussenin, 18,7% was niet akkoord en 5,7% had geen mening. Opnieuw staan Nederlandstaligen hiertegenover positiever (47,5% akkoord) dan Franstaligen (35,8%).

Aansluitend op de ingeschatte kwaliteits- of effectiviteitsvraag is er de **kwantiteitsvraag**: moet de hulp vermeerderen, hetzelfde blijven of verminderen.

Tabel 9 Mening over de hoogte van de besteding aan ontwikkelingshulp (in %)

Vermeerderen	19,5
Gelijk blijven	45,9
Verminderen	23,2
(Weet niet)	11,4
Totaal	100,0

Ook hier tonen de Franstaligen zich kritischer (26,4% wil het budget verminderd zien, bij de Nederlandstaligen is dit 21,2%). In lijn met de tendensen die we hierboven ook al vast konden stellen, zijn hooggeschoolden en gelovigen-praktiserenden meer dan andere categorieën gewonnen voor het vermeerderen van het budget, respectievelijk 27,8% en 35,6%.

In vergelijking met vroegere enquêtes waar deze vraag op dezelfde manier gesteld wordt, kunnen we spreken van een ommekeer.

Tabel 10 Mening over de hoogte van de besteding aan ontwikkelingshulp: historiek (in %)

	2004 Vla.*	2007 Vla.*	2010 Vla.	2010 Bel.	2010 Vla.- telef.	2010 Bel.- telef.	2010 Bel.- web	2008 Ned.** web
Vermeerderen	51,6	49,6	21,0	19,5	23,9	24,8	16,8	13
Gelijk blijven	31,5	36,2	47,6	45,9	64,4	60,5	38,5	51
Verminderen	5,8	7,2	21,2	23,2	11,1	13,2	28,3	36
Ik weet het niet	11,1	7,0	10,2	11,4	0,6	1,5	16,4	
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* 11.11.11 enquête, Vlaanderen.

** Motivaction onderzoek, Nederland, 2008.

De kolommen die we echt mogen vergelijken naar territorium (Vlaanderen) en bevragsingsmodus (telefonisch) hebben we schuin gedrukt. Hieruit blijkt een duidelijke afname van de groep die het budget wil vermeerderd zien, een toename van de groep die het gelijk wil houden en ook een toename van de groep die het wil verminderen. Duidelijk is dat in de webenquête (ook het Motivaction-onderzoek is web-based) het sociale wenselijkheidseffect wegvalt en een veel grotere groep voor 'verminderen' kiest.⁶

De logistische regressie vat verschillende houdingsvragen rond ontwikkelings-samenwerking samen in één variabele (die samengesteld is uit de scores op de relevantie, de effectiviteit en de hoogte van de besteding). De onafhankelijke variabelen die we samen in het model stoppen, verklaren 62% van de variantie van de variabele 'houding tegenover ontwikkelingssamenwerking'. Onder de afzonderlijke variabelen weerhouden we als goede voorspellers: gelovig-praktiserend zijn (odds ratio 2.3) en jonger dan 30 zijn (1.6). In mindere mate spelen hooggeschoold zijn (1.4), interesse hebben in politiek (1.4) en Nederlandstalig zijn (1.3).

⁶ Reeds bij de eerste experimenten met online enquêteren kwamen onderzoekers erop uit dat bij telefonische enquêtes vaker sociaal wenselijke antwoorden gegeven worden dan bij zogenaamde self administered enquêtes waarbij het vraagformulier zonder interviewer ingevuld wordt (Miller en Panjikanan, 2001).

Herkenbare groepen in de attitudes rond ontwikkelingssamenwerking

Met het statistisch procedé van factor- en clusteranalyse kunnen we op basis van gelijkaardige antwoordpatronen (of factoren) tot herkenbare groepen (of 'types', clusters) respondenten komen. Vervolgens kan nagegaan worden welke de morfologische kenmerken zijn van elk van die clusters.

Door factoranalyse hebben we de correlerende houdingsvragen in deze vragenlijst opgenomen en gebundeld tot vier dimensies:

1. Schuldmotief: mate waarin de noodzaak voor ontwikkelingssamenwerking gekoppeld wordt aan het feit dat het Noorden schuldig is aan de armoede in het Zuiden (uitbuiting, koloniaal verleden, CO₂-uitstoot, ongelijke verdeling, ...).

Opgenomen vragen:

- de rijkdom in het noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de derde wereldlanden;
- we zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de derde wereld;
- alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden;
- we zijn door onze CO₂-uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in derde wereldlanden;
- de kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot.

2. Zuid-verantwoordelijkheid: mate waarin men vindt dat mensen in het Zuiden best zelf hun problemen kunnen oplossen (godsdiensdienst & cultuur als oorzaak, ontwikkelingssamenwerking is eerder een hinderpaal, niet mijn probleem, ...).

Opgenomen vragen:

- ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken;
- de derde wereldlanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden;
- de armoede in de derde wereld is een gevolg van de godsdiensdienst of cultuur van hun bevolking;
- in de derde wereld zijn veel mensen die over onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen: ik hou me daar niet mee bezig.

3. Utilitarisme: mate waarin men ontwikkelingsamenwerking koppelt aan uitkomsten die ook voor het Noorden nuttig zijn (minder emigratie, meer veiligheid, grotere afzetmarkt, ...).

Opgenomen vragen:

- als gevolg van meer welvaart in de derde wereld zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België;
- door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen;
- door meer welvaart in de derde wereld zullen onze producten ginds meer worden verkocht.

4. Solidarisme: mate waarin men op gronden van solidariteit gelooft dat ontwikkelingsamenwerking de problemen in het Zuiden kan oplossen.

Opgenomen vragen:

- goed georganiseerde ontwikkelingshulp heeft positieve gevolgen voor de derde wereld;
- ontwikkelingsorganisaties trekken lessen uit het verleden om hun aanpak te verbeteren;
- uit solidariteit moeten we de mensen die in de derde wereld in armoede leven helpen;
- door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen;
- hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp besteed? (zeer goed/goed/tussenin/slecht/zeer slecht).

Deze vier factoren werden omgezet in nieuw geconstrueerde variabelen die we de 'dimensies' kunnen noemen van de basishoudingen en - motieven van de respondenten (de bevolking dus) met betrekking tot ontwikkelingsamenwerking. Respondenten scoren op deze dimensies volgens een tienpuntenschaal. Op de dimensies werd vervolgens clusteranalyse toegepast. De gelijkaardige combinatiepatronen van de antwoorden van de respondenten worden samengebracht in groepen of clusters. Het aantal clusters wordt bepaald door de mate waarin zij op voldoende statistisch significante wijze van elkaar verschillen en ook door de interpreteerbaarheid van de aldus bekomen groepen. Zodoende kwamen we tot **zes clusters of types**:

Tabel 11 Zes clusters

Cluster	Dimensies	Gemiddelde (schaal 1-10)
Cluster 1 De vrijblijvenden (469 respondenten/31,2%)	Schuldmotief	5,09
	Zuidverantwoordelijkheid	3,88
	Utilitarisme	5,23
	Solidarisme	5,86
Cluster 2 De believers (354 respondenten/23,5%)	Schuldmotief	7,24
	Zuidverantwoordelijkheid	3,21
	Utilitarisme	8,25
	Solidarisme	7,69
Cluster 3 De utilitaristen (189 respondenten/12,6 %)	Schuldmotief	3,71
	Zuidverantwoordelijkheid	3,96
	Utilitarisme	7,71
	Solidarisme	6,42
Cluster 4 De non-believers (224 respondenten/14,9 %)	Schuldmotief	2,64
	Zuidverantwoordelijkheid	6,30
	Utilitarisme	3,32
	Solidarisme	3,31
Cluster 5 De anti-globalisten (183 respondenten/12,2 %)	Schuldmotief	7,86
	Zuidverantwoordelijkheid	2,23
	Utilitarisme	4,43
	Solidarisme	6,32
Cluster 6 De afzijdigen (85 respondenten/5,6 %)	Schuldmotief	3,53
	Zuidverantwoordelijkheid	2,48
	Utilitarisme	2,46
	Solidarisme	5,52
Alle respondenten samen (1 504 respondenten/100%)	Schuldmotief	5,32
	Zuidverantwoordelijkheid	3,82
	Utilitarisme	5,72
	Solidarisme	6,02

De dimensiescores *in italic* zitten significant onder het algemeen gemiddelde, de scores in **bold** significant boven het algemeen gemiddelde. Alle behalve de eerste cluster hebben een vrij duidelijk profiel, dat op één of meerdere dimensie afwijkt van het gemiddelde.

De *vrijblijvenden* (eerste cluster) zijn de grootste groep en hebben op elk van de vier dimensies scores die naar het algemeen gemiddelde neigen. Ze zijn het moeilijkst te typeren op basis van de kenmerken die we voorhanden hebben. Ze staan niet onwelwillend tegenover ontwikkelingssamenwerking maar inzake kennis, betrokkenheid bij het Zuiden en geefgedrag zitten ze toch enigszins onder het gemiddelde. Als enige kenschets kunnen we aangeven dat de niet-praktiserend gelovigen meer dan proportioneel vertegenwoordigd zijn.

De *believers* zijn gewonnen voor ontwikkelingssamenwerking, vanuit vooral solidarisme en een zeker schuldbesef, maar ook met oog op de bijkomende voordelen (utilitarisme). Ze geloven heel sterk dat ontwikkelingssamenwerking een verschil kan maken. Ze leggen minder de verantwoordelijkheid bij het zuiden voor de armoede aldaar. De praktiserend gelovigen de twee oudste leeftijdsgroepen (45-64 jaar en 65-plussers) zijn onder de believers meer dan proportioneel vertegenwoordigd.

Ook bij de *utilitaristen* is er sprake van een solidaire basis en een geloof in de kunde van ontwikkelingssamenwerking, maar het zijn vooral de bijkomende voordelen (minder immigratie, minder kans op oorlog en aanslagen, betere afzetmarkt) die deze cluster constitueren. Voor hen is het veel minder zaak om verantwoordelijkheden bij het Noorden of het Zuiden leggen. Jongeren onder de 25 jaar; en niet-praktiserend gelovigen (dus mensen zonder een strak wereldbeeld) zijn meer dan proportioneel aanwezig in deze groep.

De *non-believers* scoren op alle dimensies laag, behalve deze die de verantwoordelijkheid vooral bij het Zuiden legt. Volgens deze groep leidt ontwikkelingssamenwerking tot niets positiefs en hoeft het dan ook niet. Deze groep telt opvallend veel laaggeschoolden, niet-werkenden en eenpersoonsgezinnen, en bestaat voor de twee derden uit mannen. Het zijn mensen die maar zelden iets geven voor de derde wereld en zich ook niet op een andere manier inzetten. Mogelijks situeert deze groep zich in het zogenaamde 'verzuurde' segment van de samenleving.

De *anti-globalisten* zijn degenen bij wie vooral het schuldmotief speelt. Deze groep stelt zich uiteraard pro ontwikkelingssamenwerking op en scoort ook vrij hoog op de dimensie solidarisme. De verantwoordelijkheid ligt voor hen duidelijk niet bij het Zuiden, en het zijn ook niet de bijkomende opportuniteiten (utilitarisme) die hen overtuigen. Ons vermoeden dat het om een groep met een uitgesproken (ideologisch) wereldbeeld gaat, wordt bevestigd als we zien dat ze voor meer dan 60% bestaat uit hetzij ongelovigen, hetzij praktiserend gelovigen. Voorts zijn ook de hooggeschoolden en de jongeren sterk vertegenwoordigd. Ze scoren ook het hoogst inzake geefgedrag en inzet.

Ten slotte is er een moeilijk te karakteriseren groep die we de *afzijdigen* hebben genoemd: er is een matig solidaristisch geloof in ontwikkelingssamenwerking, maar dat staat los van een wereldbeeld of een analyse. Het gaat veelal om jonge beroepsactieven met een meer dan proportioneel aandeel arbeiders, zelfstandigen en kaderleden. Mogelijks zijn het mensen die redelijk ver afstaan van de wereld van ontwikkelingssamenwerking, hoewel ze er niet 'tegen' zijn.

Welke ontwikkelingssamenwerking? En door wie?

Na de basishouding rond ontwikkelingssamenwerking komen de opinies aan bod. We hebben het dan vooral over de opinies over wie en wat: aan wie komt het toe om aan ontwikkelingssamenwerking te doen? En welke vorm moet die aannemen?

We hebben de respondenten gevraagd hoe geschikt ze een aantal actoren vonden. Hieronder de antwoorden, opgesplitst voor Nederlandstaligen en Franstaligen.

Tabel 12 Opinie over geschiktheid van de actoren van ontwikkelingssamenwerking (in %)

% die de instantie (zeer of eerder) geschikt vindt, per taalgroep	Alle respondenten	Nederlands-taligen	Franstaligen
De Verenigde Naties	80,0	82,4	76,1
De Europese Commissie	73,4	75,0	70,7
De Belgische overheid	61,2	62,7	58,6
De niet-gouvernementele organisaties (NGO's)	68,6	64,9	74,6
De gewestelijke (Vla/Wa/Bru) overheid	41,9	44,3	38,1
Bedrijven	47,0	46,9	47,2
Vakbonden	21,1	20,3	22,5
Steden en gemeenten	28,4	29,2	27,0
Kerk, missionarissen en missiezusters	64,2	67,3	59,2
Sportverenigingen	22,5	18,1	29,5
Scholen	35,9	34,7	37,9
Individuele burgers	38,0	37,2	39,4

In bovenstaande tabel zien we vooreerst dat de 'klassieke' actoren nog steeds bovenaan de geschiktheidslijst staan: internationale instellingen, de NGO's, de overheid, en ook de missies.

Vergelijkend voor de twee taalgroepen blijkt dat de Nederlandstaligen meer vertrouwen hebben in de internationale instellingen en de overheden, terwijl de Franstaligen een hogere score geven aan de NGO's en de particulieren (sportverenigingen en individuele burgers).

In bijlage 6 is een tabel opgenomen die deze cijfers vergelijkt per scholingsniveau. Daaruit blijkt dan dat hooggeschoolden een sterker vertrouwen hebben in instellingen en dat bv. sportverenigingen meer aanslaan bij laaggeschoolden. Het hoeft geen verwondering te wekken dat gelovig-praktiserenden de kerk en de missionarissen geschikt vinden voor ontwikkelingssamenwerking (79,5%).

De evolutie van een aantal van deze cijfers over de jaren heen, vinden we in bijlage 9. Opvallend is dat het vertrouwen in de UNO als geschikte actor stabiel blijft (rond de 80%) evenals in de kerk en de missionarissen (70%). Het vertrouwen in de Belgische overheid als ontwikkelingsactor is wel gezakt in vergelijking met in 2004 (van bijna 80% naar bijna 70%), evenals het vertrouwen in de NGO's (van bijna 90% naar 65%).⁷ Ook bij andere actoren zien we eerder een dalend vertrouwen. Dit reflecteert waarschijnlijk de toenemende achterdocht bij het publiek wat betreft de effectiviteit van de ontwikkelingssamenwerking (cf. de tabellen 8 en 9 hierboven). Het reflecteert niet een dalend vertrouwen in de instellingen *as such*, want uit de in 2009 in Vlaanderen uitgevoerde Sociaal-culturele Context enquête bleek dat het vertrouwen in de instellingen de jongste jaren is toegenomen – weliswaar met uitzondering van de federale overheid (regering, parlement en administratie), waarvan het vertrouwen dat men erin stelt onverminderd dalende is.⁸

Vervolgens vroegen we de respondenten hoe nuttig ze een aantal voorgelegde vormen van ontwikkelingssamenwerking vonden. Hieruit kwam volgend resultaat:

Tabel 13 Opinie over het nut van de verschillende vormen van ontwikkelingssamenwerking (gerangschikt volgens perceptie van meest naar minst nuttig)

	Nuttig	Niet nuttig	Weet niet	Totaal
Opleiding van mensen uit de derde wereld	94,4	3,6	2,0	100,0
Kleinschalige projecten (landbouw, medische zorg, ...)	92,7	5,1	2,2	100,0
De positie van de vrouw verbeteren	91,3	6,1	2,6	100,0
Voedselhulp ingeval van hongersnood	90,6	7,1	2,3	100,0
Zorgen dat de overheid in de derde wereld beter functioneert	89,9	7,3	2,8	100,0
Handelsrelaties tussen rijke/arme landen rechtvaardiger maken	87,8	9,0	3,2	100,0
Groots opgezette projecten (infrastructuur, inentingen, ...)	85,4	11,1	3,5	100,0
Geboortebeperking aanmoedigen	80,2	15,7	4,1	100,0
Steun aan mensenrechtengroeperingen	78,1	17,0	4,9	100,0
De Belgische bevolking aanzetten tot solidariteit	65,0	30,6	4,4	100,0
Druk uitoefenen op onze regering uit naam van de derde wereld	48,6	45,9	5,5	100,0

Hieruit blijkt vooreerst dat concrete programma's (zoals voedselhulp, opleiding, kleinschalige projecten, ...) meer aanslaan dan abstracte projecten (onderste drie

⁷ Deze cijfers slaan enkel op de Vlaamse respondenten die telefonisch bevraagd zijn (vanuit oogpunt van de vergelijkbaarheid met de enquêtes in 2004 en 2007).

⁸ Studiedienst van de Vlaamse Regering (2010), VRIND 2009: Vlaamse Regionale Indicatoren, Brussel: Vlaamse Overheid.

van de tabel). De minst populaire types programma worden in het jargon doorgaans betiteld als educatie en lobbying. Ze behelzen activiteiten die zich volledig in het Noorden afspelen, wat vermoedelijk achterdocht opwekt bij een gedeelte van de bevolking. Opvallend is dat voor programma's rond handelsrelaties kennelijk wel een groot draagvlak bestaat: de meeste respondenten hebben dus wel een zeker inzicht in de economische interdependentie tussen Noord en Zuid.

Wanneer we deze cijfers vergelijken tussen Nederlands- en Franstaligen (bijlage 5) valt maar één zaak echt op: bij de Franstaligen ligt het percentage die het nuttig vindt bij elke vorm lager. Ook dit gegeven lijkt consequent met de bevinding dat de Franstaligen kritischer staan tegenover de huidige besteding van middelen voor ontwikkelingssamenwerking in het algemeen. Andere opsplitsingen (bijlage 6) brengen nog twee extra bevindingen aan het licht: (a) gelovig-praktiserenden staan beduidend positiever tegenover de reeds vermelde 'Noordvormen', met name educatie en lobbying, en (b) de twee oudere leeftijdscategorieën staan beduidend positiever tegenover het aanmoedigen van geboortebeperving dan de jongere leeftijdscategorieën.

Geefgedrag

Een eerste vraag die zich onder dit kapittel stelt is: geeft men? Vervolgens komen de logische bijhorende vragen: hoeveel geeft men? Aan wie geeft men? En onder welke voorwaarden?

40,6% van de respondenten heeft tijdens het afgelopen jaar persoonlijk geld gegeven voor de derde wereld.

Bij de Nederlandstaligen is dit 48,3%, bij de Franstaligen 28,2%. Voorts zien we dat de ouderen iets meer geven dan de jongeren (van de 65-plussers geven 47,7%; van de 45-64 jarigen 42,5%; van de 25-44 jarigen 39,2% en van de <25 jarigen 31,3%). Het scholingsniveau speelt eveneens een rol: 52,8% van de hogeschoolden geeft iets, tegen 37,1% van de middengeschoolden en 33,8% van de laaggeschoolden. Ook het geloof is een factor: 64,9% van de gelovigen-praktiserenden geeft iets, tegen 37,1% van de niet-praktiserenden en 36,8% van de ongelovigen.

In de logistische regressieanalyse worden deze vaststellingen bevestigd: 68% van de variantie op geefgedrag wordt voorspeld door de in het model opgenomen variabelen (degene hierboven opgesomd plus geslacht, inkomen en politieke interesse). We zien een hoge odds ratio (voorspellingskracht) bij de categorieën 'gelovig praktiserend zijn' (2.9), Nederlandstalig zijn (2.1) en hogeschoold zijn (1.8). Minder uitgesproken maar toch ook significant zijn geïnteresseerd zijn in politiek (1.4) en ouder zijn dan 30 (1.4).

Het meest opvallende resultaat is evenwel het algemene cijfer van 40,6% die iets geeft, wanneer we dit in historisch perspectief plaatsen, zoals onderstaande tabel aangeeft.

Tabel 14 Geefgedrag: historiek

Hebt u tijdens het afgelopen jaar persoonlijk geld gegeven voor de derde wereld?	2004 (Vla.*)	2007 (Vla.*)	2010 (Vla.)	2010 (Bel.)	2010 (Vla.- telef.)	2010 (Bel.- telef.)	2008 (Ned. **)
Ja	60,2	58,0	48,3	40,6	51,3	43,2	45,0
Neen	39,8	42,0	51,7	59,4	48,7	56,8	55,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* 11.11.11 enquête, Vlaanderen.

** Motivaction onderzoek, Nederland, 2008.

Zelfs als we ons beperken tot de groep Vlaamse telefonisch respondenten, dan zien we een duidelijke **daling** in vergelijking met 2004 en 2007. Deze trend dient

bevestigd te worden in andere enquêtes alvorens we hier zware conclusies kunnen aan vastknopen. Toch enkele mogelijke verklaringen:

- er zou een zekere ‘geefmoetheid’ kunnen ontstaan zijn die gepaard gaat met de perceptie dat bestedingen voor ontwikkelingssamenwerking onvoldoende effectief zijn;
- door de economische crisis heeft men allereerst aandacht voor de eigen noden en de directe omgeving.

Een kleine peiling vorig jaar door het O-platform PULSE zelf ingelegd, schijnt de tweede verklaring te confirmeren (De Bruyn, 2009). Aan een omnibusenquête van iVOX werd toen de vraag toegevoegd: ‘Geeft u ten gevolge van de financiële en economische crisis meer of minder geld aan organisaties die zich inzetten voor ontwikkelingssamenwerking?’ 36,7% van de 1 000 bevraagden gaf aan minder te geven, 48,5% gaf hetzelfde en slechts 1,7% gaf meer. Bij Franstaligen zei 38% minder te geven, bij Nederlandstaligen 35,9% (verschil niet significant).

Hoeveel geeft men in 2009 gegeven?

Tabel 15 Gegeven bedrag in 2009 (in %)

0 euro	59,4
1 à 49 euro	15,0
50 à 199 euro	18,3
200 à 999 euro	6,0
1 000+ euro	1,1
Bedrag niet vermeld	0,2
Totaal	100,0
	(=1 504 n, incl. gevers en niet-gevers)

De gemiddelde gift van vorig jaar is 51 euro, wanneer we die op alle respondenten berekenen (ook de niet-gevers). Wanneer we enkel de gevers beschouwen is het gemiddelde 127 euro. Ter vergelijking: in Nederland is het gemiddelde onder de gevers 145 euro (Motivaction, 2008).

Dit gemiddelde is een snelle manier om bepaalde categorieën onder de respondenten te vergelijken. Doordat een groter aandeel Nederlandstaligen dan Franstaligen gever is, ligt de gemiddelde gift bij Nederlandstaligen hoger, met name 62 euro (tegen 34 euro voor de Franstaligen). Maar als we enkel de gevers beschouwen, liggen de gemiddelden in mekaars buurt (respectievelijk 129 en 122 euro). De meest in het oog springende groepen onder de gevers zijn de hooggeschoolden (gemiddelde gift: 206 euro) en de 60-plussers (gemiddelde gift: 165 euro).

We kunnen nu ook terugrijpen naar de clusters (types respondenten op basis van hun antwoordpatronen op houdingsvragen). Gemiddeld geven de vrijblijvenden 35 euro, de believers 93, de utilitaristen 4, de non-believers 10 euro, de anti-globalisten 73 euro en de afzijdigen 45 euro. Dit is wanneer we het gemiddelde berekenen op 'alle respondenten', zowel gevers als niet-gevers. Als we ons beperken tot de gevers verandert het plaatje enigszins: de gemiddelde gift is dan 98 euro bij de vrijblijvenden, 167 euro bij de believers, 120 euro bij de utilitaristen, 68 euro bij de non-believers, 122 euro bij de anti-globalisten en 127 euro bij de afzijdigen (die dan inzake geefgedrag toch helemaal niet zo afzijdig zijn).

Aan wie geeft men? Bij de gevers geven 79,5% aan een ontwikkelingsorganisatie, 42,8% aan mensen die men kent die een project in de derde wereld ondersteunen, en 18% rechtstreeks aan mensen in de derde wereld. Opvallend is dat de Franstaligen vaker rechtstreeks aan mensen in de derde wereld geven dan Nederlandstaligen (23,3% versus 16,1%). Ook de groep praktiserend gelovigen geeft vaker rechtstreeks: 26,6% doet dit.

Ten slotte hebben we het nog over **voorwaarden** die, als eraan voldaan zou zijn, ervoor kunnen zorgen dat men meer geld zou geven dan men nu geeft (of voor de niet-gevers: dat men wel iets zou geven):

Tabel 16 Voorwaarden om (meer) te geven (in %)

Zou meer geven dan momenteel als...	Ja	Neen	Weet niet	Totaal (1 504 n)
a. Als u meer informatie zou krijgen over wat er met het geld gebeurt	61,9	26,7	11,5	100,0
b. Als u de zekerheid zou krijgen dat het terecht komt bij de mensen ter plaatse	75,4	16,6	8,0	100,0
c. Als ontwikkelingshulp goede resultaten zou boeken in de strijd tegen de armoede	66,5	21,8	11,7	100,0
d. Als u het zelf financieel breder zou hebben	71,0	22,2	6,8	100,0
e. Als de toestand in de derde wereld zou verergeren	35,6	43,8	20,6	100,0
f. Als u de ontwikkelingsorganisatie in kwestie beter zou kennen	47,6	36,8	15,6	100,0

De meest geciteerde voorwaarde slaat op de directe effectiviteit: zekerheid dat het goed terecht komt. Ook de meer langdurige effectiviteit (of impact, namelijk dat ontwikkelingshulp goede resultaten zou boeken) en de eigen financiële situatie komen over als kritische factoren in het geefgedrag. Bij de Nederlandstaligen scoren de beide effectiviteitsvoorwaarden hoger (respectievelijk 78,2% en 70,2% versus 70,9% en 60,6% bij de Franstaligen). Bij de Franstaligen krijgt de eigen financiële situatie meer belang (75,4% tegen 68,2% voor de Nederlandstaligen). De eigen financiële situatie als voorwaarde speelt ook gevoelig sterker voor lage

inkomens (bv. bij 78,6% van de mensen met inkomens lager dan 1 000 euro/- maand is het een voorwaarde).

Ook deze cijfers kunnen we in historisch perspectief plaatsen (cf. bijlage 9). Als we opnieuw enkele de Vlaamse telefonische respondenten bekijken, dan zien we dat de eerste drie voorwaarden in vergelijking met 2004 en 2003 in stijgende lijn gaan, voorwaarde d is eerder dalende, en de laatste twee zijn eerder stabiel. Dit bevestigt dat de kritische houding bij het publiek naar de instellingen en de praktijk van ontwikkelingsamenwerking (het 'bestel') toeneemt.

Andere vormen van inzet

Naast het geven van geld zijn er nog andere gedragsvormen die indicatief kunnen zijn voor het draagvlak ontwikkelingssamenwerking. Dat gaat van vrijwilligerswerk ten bate van ontwikkelingsorganisaties over eigen (particuliere) initiatieven tot het kopen van eerlijke handel producten. De cijfers in de tabel hieronder geven we met het nodige voorbehoud, omdat in een gestandaardiseerde vraagstelling vaak de nuance ontbreekt om tot een accuraat antwoord te komen in aangelegenheden waar wat marge is voor interpretatie. We geven deze cijfers dus voor wat ze waard zijn:

Tabel 17 Andere vormen van inzet (in %)

Hebt u in het afgelopen jaar deelgenomen aan de volgende dingen?	'Ja'
a. Meewerken aan geldinzamelacties van ontwikkelingsorganisaties (door bijvoorbeeld verkoop van stickers of gadgets op straat of huis-aan-huis)	10,0
b. Meewerken aan evenementen (optredens, fuiven, quizzen, ...) waarvan de opbrengst de derde wereld ten goede komt	13,3
c. Meewerken aan een eigen project van vrienden, van familie of van jezelf in de derde wereld	11,2
d. Meehelpen in een wereldwinkel als vrijwilliger	4,7
e. Met collega's een project in de derde wereld ondersteunen	7,3
f. Organiseren van demonstraties of acties voor de derde wereld	2,7
g. Meestappen in demonstraties tegen onrecht in de derde wereld	4,3
h. Een ondertekenen van petitie tegen onrecht in de derde wereld	29,1
i. Een kind uit de derde wereld financieel adopteren	7,2
j. Een kind uit de wereld daadwerkelijk adopteren	1,0
k. Op vakantie gaan naar de derde wereld	7,2
l. Producten kopen met het label 'Max Havelaar' of met een ander Fair Trade label	52,8
m. Iets anders wat niet op deze lijst voorkomt	11,6

Een deel van deze onrealistisch hoge percentages verklaart zich wellicht door een verkeerd begrip van de term 'meewerken'. Een aantal mensen die eenvoudigweg hebben geld gegeven bij inzamelacties of op een fuif waren ten voordele van een project, hebben zichzelf ook tot de 'meewerkers' gerekend. In bijlage 4 geven we deze cijfers opgesplitst voor de webbevraagden en de telefonisch bevraagden. Daaruit blijkt dat de telefonisch bevraagden, die minder reflectietijd hadden, de meeste van deze vragen verkeerd geïnterpreteerd hebben. Een voorbeeld: 9,6% van de telefonisch bevraagden zou zagezegd meegeholpen hebben als vrijwilliger in een wereldwinkel, tegen 2,3% van de webbevraagden. Uit de cijfers beschikbaar op de website van Oxfam Wereldwinkels, kunnen we afleiden dat het daadwerkelijke percentage 0,2% is.

Niettemin bieden deze cijfers een basis om bepaalde categorieën met elkaar te vergelijken. Zo blijkt (bijlage 6) dat gelovigen-praktiserenden, geïnteresseerden in politiek en gevers op elk van deze activiteiten hoger scoorden. Dit weerlegt met name de hypothese dat 'iets doen' voor bepaalde groepen in de samenleving een alternatief vormt voor 'iets geven'. Het vormt geen alternatief maar veeleer een complement. Een eigen project met vrienden of familie zien we verder sterker aanwezig bij hooggeschoolden en bij oudere leeftijdsgroepen. Ook financiële adoptie en op vakantie gaan naar de derde wereld is veel meer iets voor hooggeschoolden.

Fair trade producten kopen krijgt onze bijzondere aandacht, omdat het toch nog een ander gedragstype is dan 'geven' of 'doen'. Het is namelijk 'kopen'. De reeds genoemde categorieën (gevers, gelovigen-praktiserenden, hooggeschoolden en ouderen) scoren hoger, maar ook vrouwen (57,2% tegenover 48,3% bij de mannen), en Nederlandstaligen (55,4% tegenover 48,5% bij de Franstaligen).

Logistische regressie toont dat het taalgebied waar men woont helemaal geen rol speelt in het fair trade koopgedrag, met andere woorden dat deze variabele volledig wordt verklaard door de andere variabelen die wel een rol spelen: gelovig praktiserend zijn (odds ratio 2.3), interesse in politiek (1.7) en hooggeschoold zijn (1.6). Daarnaast vormt 'vrouw zijn' ook een significante factor. In totaal wordt 63,3% van de variatie in fair trade koopgedrag door het model verklaard.

Longitudinaal bekeken, dus vergelijkend met de enquêtes in 2004 en 2007 is er reden om aan te nemen dat meer mensen hetzij eenmalig, hetzij regelmatig eerlijke handel producten kopen (cf. bijlage 9). Dit wordt ook bevestigd vanuit de verkoopcijfers van Max Havelaarproducten en een onderzoek van het studie-bureau GFK waarbij de aankopen van 4 000 gezinnen gescand werden (bron: Belga nieuwsdienst, 25 maart 2010).

Ook op **vrijwillige inzet** (samengesteld uit a en d in tabel hierboven) hebben we een logistisch regressiemodel laten lopen, waarbij 63,8% van de variantie werd verklaard. Gelovig-praktiserend zijn is hier de dominante factor (3.1 odds ratio) naast 'jonger dan 30 jaar zijn' (1.5). Bij de **eigen initiatieven** (c in de tabel hierboven) wordt 66% verklaard door het logistisch regressiemodel, waarbij hooggeschoold zijn (2.2) en gelovig praktiserend zijn (2.2) de bepalende factoren zijn.

Weten, vinden en doen: de samenhang

Bij de aanvang van dit onderzoek hebben we de klassieke begripsomschrijving van maatschappelijk draagvlak gehanteerd, waarvan kennis, houding en gedrag de hoofdingrediënten vormen. De vraag nu die een praktisch belang heeft is in welke mate en hoe deze drie onderling samenhangen. Leidt meer kennis van zaken tot een positievere houding, en daardoor naar meer vrijgevigheid en inzet? Sowieso zal de richting van de causaliteit op louter statistische basis altijd moeilijk te bepalen zijn. De psychologische wetmatigheid van de cognitieve dissonantie gaat uit van de omgekeerde richting: als mensen iets doen (bv. meewerken aan een actie), dan stellen ze hun mening bij, en gaan ze zich misschien voor het actiethema interesseren, waardoor ze ook meer kennis opdoen.

In bijlage 7 hebben we een overzicht gegeven van de bivariate en multivariate vormen van samenhang tussen kennis, houding en gedrag. Hiertoe werden synthetische variabelen geconstrueerd die de respondenten in twee groepen (hoog scorende; laag scorend) opdeelden op elk van de volgende parameters:

- *kennis* (optelsom van de quizvragen rond Minister Ontwikkelingssamenwerking, NGO, Millenniumdoelstellingen);
- *betrokkenheid bij Noord-Zuidrelaties* (optelsom van 'armoede Zuid als prioritair domein', 'bekommerdheid bij armoede' en 'onaanvaardbaarheid van de kloof Noord-Zuid');
- *basishouding pro ontwikkelingssamenwerking* (relevantie, effectiviteit besteding, hoogte van budget);
- *geefgedrag* (gever/niet-gever);
- *inzet* (minimaal twee andere zaken doen behalve geld geven).

Bivariaat (d.w.z. één-op-één gemeten) krijgen we dan volgende vereenvoudigde matrix:

 Samenhang (significantieniveau & Cramers'V)

Kennis					
Betrokkenheid NZ	++				
Basishouding OS	+	+++			
Geefgedrag	++	+++	++++		
Inzet	++	+++	+++	++++	
	Kennis	Betrokken- heid NZ	Basis- houding OS	Geefgedrag	Inzet

+ V < 0.10 (zwakke samenhang).

++ V > 0.10 (redelijke samenhang).

+++ V > 0.20 (sterke samenhang).

++++ V > 0.30 (zeer sterke samenhang).

Daaruit kunnen we afleiden dat kennis, houding en gedrag zoals verwacht op statistisch significante manier samenhangen, maar dat er gradaties zijn.

Zo is het verband tussen *kennis* enerzijds en de houdings- en gedragsvariabelen anderzijds eerder zwak. Met name wat de basishouding rond ontwikkelingssamenwerking betreft, lijkt het erop dat een goede kennis geenszins garant staat voor een houding 'pro' ontwikkelingssamenwerking. Waarschijnlijk leidt voor een deel van de mensen meer kennis tot een positievere houding (wellicht via een grotere betrokkenheid), en voor een ander deel tot een meer kritische houding. Een praktische conclusie die we hieraan vastknopen is dat kennis een basisconditie is voor het creëren of verbreden/verdiepen van het draagvlak, maar geen voldoende voorwaarde. Misschien moeten organisaties de 'test' van een kritisch publiek durven aangaan en tegelijk op andere manieren meer betrokkenheid creëren, bv. door mensen dingen te laten doen of zeggenschap te geven in het identificeren van projecten, het plannen van programma's of het bepalen van te besteden middelen.

Het verband tussen basishouding rond ontwikkelingssamenwerking en geefgedrag is wel sterk. Dit spreekt enigszins het 'crowding out effect' tegen dat door Kinsbergen & Schulpen (2009) werd geopperd waarbij overheidsinspanningen door de burger als een legitimatie worden gezien om zelf minder te doen. We zien dat wie het meest gewonnen is voor ontwikkelingssamenwerking zelf ook het meest geeft, en het meest doet. Ook geven en doen zijn niet twee 'communicerende vaten' maar wel mekaar versterkende gedragspatronen.

In bijlage 7 werd ook een logistisch regressiemodel opgesteld van *geefgedrag* met als 'onafhankelijke' variabelen kennis, betrokkenheid bij Noord-Zuid, basishouding rond ontwikkelingssamenwerking en politieke interesse. Hieruit bleek dat elk van deze een significante 'verklarende bijdrage' te leverde, maar met de 'houding rond ontwikkelingssamenwerking' (odds ratio 2.8) en 'betrokkenheid bij Noord-Zuid (odds ratio 2.1) voorop. De odds ratio van kennis (1.5) is nauwelijks

groter dan die van interesse in politiek (1.4). De totale verklaarde variantie in dit model is 68%.

Eenzelfde regressieoefening gebeurde rond het kopen van fair trade producten. Als onafhankelijke variabelen fungeerden hier kennis, betrokkenheid bij Noord-Zuid, basishouding pro ontwikkelingssamenwerking en geefgedrag. De totale verklaarde variantie was 67,5%. Hier kwam geefgedrag (met een odds ratio van 2.8) er als sterkste voorspeller uit, gevolgd door basishouding ontwikkelingssamenwerking (1.8) en betrokkenheid bij Noord-Zuid (1.7). Kennis heeft hier de laagste voorspellende waarde (1.4).

Tot slot hebben we een logistische regressie gedaan met de basishouding ontwikkelingssamenwerking als afhankelijke variabele, en kennis, betrokkenheid bij Noord-Zuid en geefgedrag als onafhankelijke. Daaruit bleek nog eens duidelijk wat we hier al aangegeven hebben: betrokkenheid bij Noord-Zuid (odds ratio 3.7) en geefgedrag (3.1) zijn veel meer bepalend voor de houding dan kennis (1.2). Toch hebben alle drie de factoren een significante invloed, en is de totale verklaarde variantie in dit geval 61,5%.

Conclusies

Dit onderzoek dient een dubbele doelstelling. Enerzijds wil het een inhoudelijke stand van zaken geven rond het Belgische draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Anderzijds fungeert het als een methodologische test voor een op regelmatige basis in te stellen barometer voor draagvlakmeting.

Onder de meest frappante bevindingen noteren we de gestaag toenemende kennis van het publiek rond het thema, en de sterke betrokkenheid bij de armoede in het Zuiden. Tegelijk merken we een toenemend kritische houding ten aanzien van de besteding van de middelen voor ontwikkelingssamenwerking, een afnemend vertrouwen in de klassieke actoren (overheid en NGO's) en een dalend percentage gevers. Eerlijke handel als bijdragevorm zit dan weer in een opwaartse curve. Tussen de houding en het gedrag inzake ontwikkelingssamenwerking stellen we een sterke statistische samenhang vast. Met kennis is het verband minder afgetekend. Met de nodige voorzichtigheid kunnen we suggereren dat informatiecampagnes eindig zijn als middel tot draagvlakversterking, en dat in de toekomst de nadruk meer zou kunnen liggen op beleving en directe betrokkenheid.

Ook zal men de benadering verder moeten diversifiëren op maat van verschillende groepen in de samenleving. Bepaalde groepen zijn voldoende gekend: de 'believers' en de 'anti-globalisten' aan de ene kant, de 'non-believers' aan de andere kant. Van de andere helft van de bevolking is het profiel minder duidelijk. Sommigen (de 'vrijblijvenden') staan welwillend tegenover ontwikkelingssamenwerking, maar tonen geen aanzetten tot engagement. Anderen zijn wel tot engagement bereid, maar los van ideologie of wereldbeeld (de 'afzijdigen') of vooral op grond van de voordelen die we in het Noorden zelf plukken (de 'utilitaristen'). Het zal voor ontwikkelingseducatie-actoren dus een uitdaging worden om in de toekomst ook in die andere vijvers te vissen dan enkel in die van de 'believers'. Dit zal de nodige innovaties vergen qua aanpak en boodschap.

Methodologisch beschouwen we deze enquête als een leerrijke test. De vergelijking tussen de telefonische en online bevraging heeft aangetoond dat een webpanel hanteerbaar is als snel en efficiënt peilingmiddel. Het nadeel van de mogelijke ruis die op de selectie van respondenten zit dient afgewogen tegen het voordeel van het elimineren van sociale wenselijkheid. Zoals in de meeste onderzoeken, biedt een combinatie van onderzoeksmethoden waarbij naast een kwantitatieve enquête ook diepte- of groepsinterviews in aanmerking komen de grootste garantie op geldige en betrouwbare inzichten in de realiteit van een maatschappelijk draagvlak.